SUMMARY. This article examines the history of the development of Uzbek cinema and film acting, its unique features, and its alignment with the times. It discusses the art of film acting and its mastery, emphasizing the importance of an actor's ability to express emotions and movements in front of the camera, as well as the significance of feeling the "salobat of the camera". The article also specifically addresses K.S. Stanislavski's acting method and its influence on cinema. Additionally, the article reflects on the actor's preparation for a role, the importance of both internal and external preparation, and the necessity of possessing specific details and specialized knowledge related to the profession. The differences between theater and cinema, the process of working on a role, and the correctness of its execution are also explored in depth.

ЭСКИ СПЕКТАКЛНИНГ ЯНГИЧА ТАЛҚИНИ

Исмайлов Ажинияз Есбергенович – *ўқитувчи*
Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти Нукус филиали

Таянч сўзлар: театр, драматург, актёр, режиссёр, спектакль, ижодкор, репертуар, декорация.
Ключевые слова: драматург, театр, актёр, режиссёр, спектакль, создатель, репертур, декорация.
Key words: theater, playwright, actor, director, play, creator, repertoire, decoration.

Ўтган асрнинг сўнгги чораклигида ўзининг қайноқ ижоди билан қорақалпоқ драматургиясининг гуллаб–яшнашига салмоқли ҳисса қўшган драматург, Қорақалпоғистон халқ шоири, Бердақ номидаги давлат мукофотининг лауреати Кенесбай Рахмановнинг ижодини кўздан кечирсак, унинг саҳна асарларининг турли жанрларда ёзилганлигининг гувоҳи бўламиз.

Драматург К.Рахмановнинг деярли барча пьесалари муваффакият қозонган.

Драматург К.Рахмановнинг замон танламайдиган саҳна асарларидан бири «Нариги дунёга таклиф» («О дүньяға мирәт») спектакли дастлаб 1976 йили режиссёр Н.Ансатбаев томонидан саҳналаштирилиб саҳна юзини кўрди. Асар 2010 йили қайта қўлга олиниб, «Ўғрини қароқчи босди» номи билан томошабинларга тақдим этилди. [1,141-154] Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат академик мусиқали театри трагикомедия жанрида ёзилган мазкур асарни 2024 йили қайта қўлга олиб, уни саҳналаштиришдаги асосий сабабларининг бири саҳна асарининг мавзуси ва ғоясида. Драма жанрига айлантирилган ва «Жар» номи билан томошабинлар эътиборига тақдим этилган спектаклни режиссёр Марқабай Усенов саҳналаштирди. Спектаклда бугунги кундаги долзарб бўлган фарзанд тарбиясига баъзи ота-оналарнинг бефарқлиги, молу-давлатга ружу қўйиш, давлат хизматчиларининг коррупцияга қарши кураши мавзулари кўтарилган.

Онасининг машинасини ҳайдаб чиқиб кетган Норпўлат билан бахтсиз ҳодиса юз беради. Асарнинг тугуни мана шу ердан бошланади. Оилавий бир таниши Шерниязнинг (Руслан Қайпназров) ўз муаммосига ечим излаб турганида, Норпўлат велосипедли қизни машинада уриб юбориб, ўзи қочиб кетганини эшитган Улпери (М.Мамбетмуратова) саросимага тушиб қолади. Асардаги воқеалар ривожланиб бориши билан бу оиланинг бошига шиддатли мудҳиш воқеалар ёмғир каби ёға бошлайди.

Дастлаб, Шерниязь дўконида текшириш томонидан топилган камоматни қоплашидан умид қилиб, Тошпўлатни (Данияр Қудайназаров) Дубайдан чақиртиради. Ўғлининг ташвиши устига яна ташвиш бўлиб қўшилган воқеа – бу йиғилган бир чемодан долларларни ўғирлаб кетишганини бўлди. Бу воқеадан милициянинг хабар топишини истамаган уччовлон, вазиятдан чиқиш учун жиноят изидан яна жиноят содир этишади.

Қўшнисидан гумонсираган Тошпўлат ва Шерниязь Улперини зўрға кўндириб, қўшнисининг ҳовлисига туширади. Уларнинг ҳаёлида: пулни ўғирлаган қўшниси пулларни молхонага яширишган. Лекин иш силлиқ кетмайди, Улперини ўғирликга тушган қўшни ҳовлидаги ийт тишлаб олади. Чигал воқеалар мана шу воқеадан кейин ойдинлаша бошлайди. Норпўлат одам уриб юбормагани, унинг ўзи ноқобил дўстлариннинг қурбонига айлангани, бир чемодан пул ҳам "дўстлар" томонидан ўғирлангани кўрсатилади. Бу воқеаларга чидай олмай, ақлдан озаган Улпери уйига ўт қўяди ва ўзи ҳам қурбон бўлади.

Спектакль сўнггида финал икки маротаба берилди. Тошпўлат милиция ходими олдида ҳамма ишларни бости-бости қилиш учун унга пора таклиф этиб, шу вақтгача қилган жиноятлари устига жиноятни ямаб турганида, милиция Тошпўлатга ҳали хабар топмаган воқеалар тафсилотини етказади. Тошпўлат шу ерда баридан айрилганини англаб етади. Шу ерда биринчи финал кўрсатилган бўлса, бундан кейин яна финал берилади, яъни Тошпўлатнинг чет элдаги қизи келиб, она қабри бошида намоён бўлади. Арасту ўзининг “Поэтика” асарида асар ечими ҳақида шундай дейди: “Ҳар қандай трагедияда тугун ва ечим бўлиши зарур. Драмадан ташқаридаги барча воқеалар, шунингдек, баъзан драманинг ичидаги айрим воқеалар - тугун, қолганлари эса - ечимдир.

Мен трагедиянинг бошланишидан то (қаҳрамоннинг) бахтсизликдан бахтиёрликка ёки бахтиёрликдан бахтсизликка томон ўтиш ҳаракати бошланган чегарагача бўлган қисмни тугун деб атайман. Ана шу ўтиш бошланган жойдан (асарнинг) охиригача булган қисм - ечимдир. [2,45] Саҳна безагидаги айрим декорацияларнинг ғояга эришишдаги хизмати якун топмаган. Прологда катта ойнанинг олдида бир қиз ўтириб, ўз аксини кўрганидан сўнг чўчиб тушади.

Кейинги саҳна кўринишларида ойнадан деярли фойдаланилмайди. Лекин прологда катта темир тўрнинг туриши персонажларнинг қилмишларига яраша борадиган жойини акс эттирган. Тошпўлатнинг уй интеърери саҳна устига қурилган саҳнага ўхшаб қолган. Чунки, баланд зинапоялар актёрларнинг ундан миниб-тушишига ноқулай бўлди. Ҳаттоки, томошабин спектаклни кўриб ўтириб, актёрлар “йиқилиб кетмасмикин” дея ҳавотирланиб ўтирди. Актёрлар ижросига тўхталадиган бўлсак, Тошпўлат ролидаги Данияр Қудайназаровнинг ижроси ўз қаҳрамонига мос тушмагандек, назаримизда. Даниярнинг ўз образини яратишидан унинг қаҳрамони гапга эрувчи, бўшанг эркакдек кўринди. Аслида Тошпўлат қаҳри қаттиқ, оиласига бефарқ, бола тарбиясини эса аёлига ташлаб қўйган, ҳаётда пулни ҳамма нарсадан устун қўйувчи инсон. Данияр Қудайназаровнинг ижросида эса бу характер яққол кўзга ташланмайди. Лекин Улпери ролидаги Мийригул Мамбетмуратова ва сақов хизматкор Нургул – Замира Юнусова ўз ролларини яхши ижро этди.

Хулоса ўрнида шуни айтиш керакки, қорақалпоқ театри тарихида бир асарнинг узоқ йиллар театр репертуарида яшаши аслида асарнинг моҳирлик билан ёзилганлиги ва мавзуси, ғояси замон ва макон танламаслигида. Янги спектаклнинг жанри ўзгартилиб, асар ўзининг композицион тузлишини бироз чалкаштириб қўйган бўлса да, мавзу ва ғоясининг аниқлигини, тарбиявий аҳамиятини сақлаб қола олган. Театр ижодкорларининг бугунги томошабинга айтмоқчи бўлган муҳим гапи ҳам мана шулар, аслида.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ансатбаев Н. Театр ва актёр, дарслик. 2020.141-154 б.
2. Арасту. Поэтика. – Т: Янги аср авлоди, 2012. 45-б.
3. Асарнинг асл нусхаси.
4. Исмаилов Ажинияз. Қоракўз-қозоқ жульеттаси. Oriental Art and Culture 5.3 (2024): 617-623.
5. Исмайлов Ажинияз. «Қирол лир»нинг янги талқини." Journal of Culture and Art 1.3 (2023): 69-74.
6. Исмайлов Ажинияз Есбергенович. «Устоз тақдири» спектаклида замондош образлар талқини». Golden brain 1.13 (2023): 161-167.

РЕЗЮМЕ. Бу мақолада Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат академик мусиқали театрида қайта саҳналаштирилган К.Рахмановнинг “Жар” спектаклининг ютуқ ва камчиликлари ҳақида сўз бўлади.

РЕЗЮМЕ. В этой статье рассказывается о достижениях и недостатках пьесы К. Рахманова “Жар” переданной в Каракалпакском государственном академическом музыкальном театре имени Бердаха.

SUMMARY. This article discusses the achievements and shortcomings of K. Rahmanov’s play “Jar” which was presented at the Berdaq Karakalpak State Academic Musical Theatre.